

Wyrok z dnia 22 lutego 2008 r.

I UK 255/07

Samo opłacanie składek w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego nie było równoznaczne z oświadczeniem o wyborze systemu ubezpieczenia w rozumieniu art. 2 ustawy z dnia 12 września 1996 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz.U. Nr 124, poz. 585 ze zm.).

Przewodniczący SSN Teresa Flemming-Kulesza, Sędziowie SN: Zbigniew Korzeniowski (sprawozdawca), Romualda Spyt.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 22 lutego 2008 r. sprawy z odwołania Marty M. przeciwko Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego-Oddziałowi Regionalnemu w K. o podleganie ubezpieczeniu społecznemu rolników, na skutek skargi kasacyjnej ubezpieczonej od wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 13 lutego 2007 r. [...]

o d d a l i ł skargę kasacyjną.

**U z a s a d n i e n i e **

Sąd Apelacyjny w Krakowie wyrokiem z dnia 13 lutego 2007 r. oddalił apelację Marty M. od wyroku Sądu Okręgowego w Krakowie z dnia 20 kwietnia 2005 r., którym oddalono jej odwołanie od decyzji Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego-Oddziału Regionalnego w K. z dnia 26 października 2004 r., stwierdzającej, iż jej ubezpieczenie społeczne rolników ustało od dnia 3 czerwca 1991 r. Marta M. od 1983 r. podlegała ubezpieczeniu społecznemu rolników. Dnia 3 czerwca 1991 r. rozpoczęła prowadzenie działalności gospodarczej (sklepu). Kasę Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego o prowadzeniu tej działalności powiadomiła dopiero we wrześniu 2004 r. w związku z wymaganym ustawą oświadczeniem o rodzaju opodatkowania. Sąd Okręgowy uznał, że wnioskodawczyni od 3 czerwca 1991 r. nie spełniała przesłanek uprawniających ją do podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników (art. 7 ust.1 pkt 1 i art. 16 ust. 1 pkt 1 ustawy z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecz-

nym rolników), bowiem z chwilą podjęcia działalności gospodarczej nastąpiło wyłączenie jej z tego ubezpieczenia (art. 2 ust. 2 ustawy z 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin). Wprawdzie art. 2 ustawy z 12 września 1996 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników wprowadził możliwość wyboru ubezpieczenia przez rolnika prowadzącego działalność gospodarczą, to jednak wnioskodawczynie nie złożyła oświadczenia o wyborze ubezpieczenia w systemie rolniczym. Opłacanie i przyjmowanie składek przez Kasę nie było równoznaczne z takim oświadczeniem. Wnioskodawczynie winna poinformować Kasę o podjęciu działalności gospodarczej (art. 37 ustawy z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników).

W apelacji wnioskodawczynie zarzuciła naruszenie prawa procesowego i materialnego, w tym art. 60 k.c., gdyż art. 2 ustawy z 12 września 1996 r. nie precyzował formy oświadczenia. Opłacając składki złożyła skutecznie oświadczenie o wyborze ubezpieczenia w systemie rolniczym.

Sąd Apelacyjny stwierdził, że oświadczenie o wyborze ubezpieczenia na podstawie art. 2 ustawy z 12 września 1996 r. musiało być złożone w sposób wyraźny. Oświadczenia tego nie mogło zastąpić opłacanie składek na ubezpieczenie społeczne rolników. Rodzaj ubezpieczenia określały przepisy bezwzględnie obowiązujące.

W skardze kasacyjnej zarzucono naruszenie art. 7 ust. 1 pkt 1 oraz art. 16 ust. 1 pkt 1 ustawy z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, przez uznanie, że wnioskodawczynie nie podlegała ubezpieczeniu rolników od 1 stycznia 1997 r. do 30 września 2004 r. oraz art. 2 ustawy z 12 września 1996 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, przez uznanie, że nie złożyła Kasie oświadczenia, iż chce podlegać ubezpieczeniu rolników z wyłączeniem innego ubezpieczenia społecznego. Wniosek o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania wskazał na istotne zagadnienie prawne, zawierające się w pytaniu, czy opłacanie składek w Kasie przez rolnika prowadzącego działalność gospodarczą stanowi skuteczne złożenie oświadczenia o wyborze ubezpieczenia społecznego rolników w rozumieniu art. 2 ustawy z 12 września 1996 r. Na tej podstawie skarżąca wniosła o uchylenie wyroków i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, ewentualnie o orzeczenie ustalające, iż podlegała ubezpieczeniu społecznemu rolników od 1 stycznia 1997 r. do 30 września 2004 r.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie ma uzasadnionej podstawy i dlatego podlega oddaleniu. Podstawa skargi oparta została na przepisach ustrojowych ubezpieczenia społecznego rolników (art. 7 ust. 1 pkt 1 i art. 16 ust. 1 pkt 1 ustawy z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników oraz art. 2 ustawy zmieniającej z 12 września 1996 r.), których naruszenie w ocenie skarżącej zależy od przepisów prawa cywilnego - art. 60 i 65 k.c. - nieujętych jednak w podstawie kasacyjnej (art. 398¹³ § 1 k.p.c.).

W prawie cywilnym wola osoby dokonującej czynności prawnej może być wyrażona przez każde zachowanie się tej osoby, które ujawnia jej wolę w sposób dostateczny (art. 60 k.c.). Oświadczenie woli należy tak tłumaczyć, jak tego wymagają ze względu na okoliczności, w których złożone zostało, zasady współżycia społecznego oraz ustalone zwyczaje (art. 65 k.c.). Rzecz jednak w tym, że treść oświadczenia woli należy do ustaleń faktycznych sprawy, a te nie są w skardze kasacyjnej podważane i wiążą Sąd Najwyższy (art. 398¹³ § 2 k.p.c.). W sprawie ustalono, że wnioskodawczyni nie złożyła właściwego oświadczenia, które prowadziło do objęcia jej ubezpieczeniem społecznym rolników. Nie było to oświadczenie zmierzające do dokonania czynności cywilnoprawnej, stąd i reżim jakiemu podlegało nie może sprowadzać się tylko do reguł wykładni oświadczeń woli w sferze prawa cywilnego. Ubezpieczenia społeczne mają charakter publicznoprawny, kształtowany przepisami bezwzględnie obowiązującymi, stąd sama wola ubezpieczonego nie tworzy prawnego stosunku ubezpieczenia społecznego. Indywidualne ubezpieczenie społeczne z mocy ustawy jest pochodną jego podstawy, czyli określonego zatrudnienia lub działalności. Oświadczenie woli ubezpieczonego nie wywołuje innych skutków niż określone i dopuszczalne w ustawie. W rozpoznawanej sprawie w okresie objętym decyzją Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, stwierdzającą niepodleganie wnioskodawczyni ubezpieczeniu społecznemu rolników od 3 czerwca 1991 r. - skarga w uzasadnieniu i we wniosku błędnie przyjmuje, że dopiero od 1 stycznia 1997 r. - pierwotne rozwiązanie prawne polegało na wyłączeniu ubezpieczenia społecznego rolników przez ubezpieczenie z tytułu działalności gospodarczej. Oświadczenie o wyborze ubezpieczenia nabrało znaczenia dopiero wraz z ustawą z 12 września 1996 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. Zmiana wyłączała dominację (pierwszeństwo) ubezpieczenia z tytułu działalności gospodarczej w zakresie dwóch sytuacji. Pierwszej, gdy rolnik rozpoczynał działalność gospodarczą po roku ubezpieczenia w systemie rolniczym i wówczas, aby pozostać w tym

ubezpieczeniu, nie musiał składać żadnego oświadczenia. Natomiast gdy chciał podlegać ubezpieczeniu z działalności gospodarczej, to musiał złożyć Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych lub Kasie oświadczenie, że chce podlegać takiemu ubezpieczeniu (art. 5a ustawy). Gdy oświadczenie złożył Kasie, ta przekazywała je właściwemu oddziałowi Zakładu, który podejmował wówczas decyzję ustalającą podleganie innemu ubezpieczeniu społecznemu i jej odpis przekazywał właściwemu oddziałowi regionalnemu Kasy (art. 5a w związku z art. 39a ustawy). Inne rozwiązanie odnosiło się do sytuacji, w której przed 1 stycznia 1997 r. rolnik z mocy ustawy z 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą podlegał ubezpieczeniu społecznemu z tytułu tej działalności i uzyskał możliwość wyboru ubezpieczenia społecznego rolników. Wówczas warunkiem przejścia do systemu ubezpieczenia społecznego rolników było złożenie przez rolnika oświadczenia Zakładowi lub Kasie, że chce podlegać innemu ubezpieczeniu (art. 2 ustawy zmieniającej).

Powyższe przywołanie stanu prawnego nie jest bez przyczyny, gdyż wynikają z niego oceny, które w dalszej argumentacji (poza wiążącym stanem faktycznym) nie pozwalają uznać zarzutów skargi kasacyjnej za zasadne. Tylko w pierwszej wskazanej wyżej sytuacji ubezpieczony rolnik rozpoczynający działalność gospodarczą nie musiał składać żadnego oświadczenia, by pozostać w ubezpieczeniu społecznym rolników. Brak oświadczenia był zrozumiały skoro nie następowała zmiana systemu ubezpieczenia. Sytuacja skarżącej była jednak inna, gdyż już przed 1 stycznia 1997 r., wobec prowadzenia działalności gospodarczej, nie mogła być w ubezpieczeniu społecznym rolników. Z mocy ustawy z 18 grudnia 1976 r. podlegał on ubezpieczeniu społecznemu z tytułu działalności gospodarczej (art. 2). Rozwiązanie przyjęte w art. 2 ustawy zmieniającej z 12 września 1996 r. nie polegało na prostym dostosowaniu (potwierdzeniu) sytuacji prawnej do faktycznej, gdyż dalej obowiązywał reżim ustawowego pierwszeństwa ubezpieczenia z tytułu działalności gospodarczej. Mógł on być wyłączony jedynie przez oświadczenie zainteresowanego rolnika o podleganiu ubezpieczeniu społecznemu rolników, z jednoczesnym wyłączeniem ubezpieczenia z tytułu działalności gospodarczej. Ustawa zmieniająca z 12 września 1996 r. w istocie chociaż nie określiła formy tego oświadczenia, to wymagała aby oświadczenie miało określoną treść i zostało skierowane do Kasy lub do Zakładu (art. 39a ust. 3 i 4 ustawy z 1990 r. w związku z art. 2 ustawy z 1996 r.). Niemniej, w zakresie formy nie powinno się pomijać, że przed organami rentowymi zastosowanie ma procedura ad-

ministracyjna, stąd niewątpliwie chodziło o taką formę oświadczenia, która uruchamiałyby tę procedurę, zatem pozwalała przyjąć, że oświadczenie zostało adresatowi złożone i zawierało żądanie wszczęcia postępowania (art. 61 § 1 k.p.a.). Wszak elementem trybu wyłączenia z ubezpieczenia ustawowego było wszczęcie postępowania, w którym stwierdzono by dalsze niepodleganie obowiązkowemu ubezpieczeniu ustawowemu z tytułu działalności gospodarczej. Bez wyraźnej woli ubezpieczonego Zakład nie mógł podjąć takiej decyzji. Decyzja o wyłączeniu z ubezpieczenia mogła wynikać tylko z woli wyrażonej przez ubezpieczonego i stąd nie miała charakteru deklaratoryjnego. Określałaby stan prawny związany z podleganiem ubezpieczeniu społecznemu w Zakładzie, a w istocie stwierdzałaby jego brak mimo prowadzenia działalności gospodarczej. Równoległe z wydaniem takiej decyzji zachodził obowiązek Zakładu przekazania Kasie jej odpisu, co przy istniejącym dualizmie systemów ubezpieczenia społecznego, w ramach tak określonej współpracy, gwarantowało, że organy rentowe kontrolowały podstawy ubezpieczenia i ich wyłączenie. Procedura ta miała również walor porządkujący, gdyż wyjawiała w jakim systemie i z jakiego tytułu zainteresowany podlegał ubezpieczeniu. Wnioskodawczynie z racji prowadzonej działalności z mocy ustawy z 1976 r. podlegała ubezpieczeniu w systemie powszechnym i całkowicie zaniechała złożenia oświadczenia oraz wszczęcia właściwego postępowania warunkującego objęcie jej ubezpieczeniem społecznym rolników. Mimo zmian wynikających z ustawy z 12 września 1996 r. zaniechała oświadczenia o wyborze ubezpieczenia i jej zachowanie dalej również było niezmiennie. Skoro ustawa (art. 2) wymagała określonego działania (złożenia oświadczenia o wyborze systemu ubezpieczenia i zarazem wszczęcia właściwego postępowania), to nie można było uznać, że wyrażało się ono w niezmiennym zachowaniu. W sytuacji wnioskodawczynie opłacanie składek nie stanowiło podstawy do objęcia jej ubezpieczeniem społecznym rolników przed 1 stycznia 1997 r. i również po tej dacie, jako że nie mogło wyłączyć ubezpieczenia, któremu podlegała z mocy ustawy. Opłacanie składek było czynnością jedynie faktyczną. Wymagane było natomiast oświadczenie woli o wyborze systemu ubezpieczenia. Zmiana, która od 1 stycznia 1997 r. objęła również art. 2 ust. 2 ustawy z 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą, jedynie potwierdzała, że osoby spełniające równocześnie warunki do objęcia ubezpieczeniem społecznym określonym tą ustawą i ubezpieczeniem społecznym rolników podlegają ubezpieczeniu określonym w ustawie z zastrzeżeniem przypadków określonych w przepisach o ubezpieczeniu społecznym

rolników. W zakresie tych ostatnich w sytuacji wnioskodawczynie znaczenie miało jedynie omówione rozwiązanie z art. 2 ustawy zmieniającej z 1996 r. Inaczej ujmując, ustawa z 1996 r. zamieniająca ustawę o ubezpieczeniu społecznym rolników wyraźnie różnicowała podstawy ubezpieczenia oraz wybór systemu ubezpieczenia przez zainteresowanego rolnika. Dla tych rolników, którym mimo prowadzenia działalności gospodarczej otworzyła się droga do ubezpieczenia w Kasie konieczne było dopełnienie określonej procedury prowadzącej do przejścia do ubezpieczenia społecznego rolników i stąd samo faktyczne opłacanie składek na to ubezpieczenie nie było wystarczające. Oświadczenie woli o wyborze innego ubezpieczenia musiałyby dotrzeć do organu rentowego, a ciężar wykazania tego spoczywał na ubezpieczonym. Nieuprawnione byłoby domniemanie, że organ rentowy jako adresat winien właściwie kwalifikować oświadczenie woli wynikające z płatności składek. Gdyby wnioskodawczynie powiadomiła Kasę jeszcze przed 1 stycznia 1997 r. o prowadzeniu działalności gospodarczej, to nie jest wykluczone, że wówczas organ rentowy podjąłby z urzędu postępowanie wyjaśniające. Wnioskodawczynie nie uczyniła jednak tego i po tej dacie. Samo jej przekonanie, a nawet wola podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników, nie były wystarczające do wyłączenia jej z ubezpieczenia, któremu podlegała z mocy ustawy.

Z tych motywów Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji na mocy art. 398¹⁴
k.p.c.

=====